

(NOTES SOBRE LA LLENGUA LITERARIA)

La segona edició del "Diccionari General de la Llengua Catalana", de Pompeu Fabra, ha estat, per a la cultura catalana, un gran esdeveniment, gairebé tan memorable com ho fou, l'any 1932, la seva aparició. En certs aspectes, encara ha tingut una major importància, puix que la manca de diaris i revistes en català (per no parlar de les escoles) havia donat una certa laxitud a la disciplina lingüística dels escriptors catalans. No hi havia, al mercat, cap diccionari català complet, ni tan sols l'Ortogràfic (la darrera edició, del 1937, desaparegué gairebé del tot en el trasbals de la postguerra), i el benemèrit "Diccionari Català-Valencià-Balear" que publica Francesc de B. Moll continuant - i rectificant profundament - l'obra iniciada per Mn. Antoni M. Alcover, trigarà encara uns quants anys a estar complet. Altrament, essent preciós com és aquest "inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana en totes les seves formes literàries i dialectals, recollides dels documents i textos antics i moderns, i del parlar vivent al Principat de Catalunya, al Regne de València, a les Illes Balears, al departament francès dels Pirineus Orientals, a les Valls d'Andorra, al marge oriental d'Aragó i a la ciutat d'Alguer de Sardenya" - com resa el subtítol de l'obra, - veritable monument de la llengua catalana, la seva difusió el feia, en certs aspectes, perillós, mentre no hi havia el Fabra. (Més endavant intentaré de justificar aquesta afirmació, que pot semblar paradoxal.)

Al "Diccionari General de la Llengua Catalana" hi ha, en relació amb la primera edició, unes quantes variants. Són mots que han canviat d'ortografia, molts d'ells proposats per Pompeu Fabra abans de la seva mort, i algunes addicions acordades per la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. El més vistat d'aquests canvis de fesomia és "racó" i els seus derivats. Estàvem tan acostumats a la forma gràfica "recó" i ens semblava tan acordada amb el sentit del mot, així com amb els seus equivalents o similars d'altres llengües (el castellà "rincón" com l'adjectiu derivat "recóndito", o el francès "recoin") que ens semblava una tossuderia una mica infantil dels nostres germans valencians llur fidelitat a la forma "racó". Però ara ens diuen que eren ells qui tenia raó, i nosaltres ens hi conformem. Escriurem - escrivim ja, puix que autors i correctors han acollit sense discrepàncies i amb gran unanimitat la correcció, malgrat trobar-se aquesta a la fe d'errades del diccionari - "racó", "arraconar", "raconer" i arraconarem el vell i ja inservible "recó" al recambró dels mals endreços, junt amb "daler", "destroçar" i altres invàlids de la llengua escrita.

Aquesta disciplina dels escriptors catalans dirà alguna cosa als nostres estimats amics de València i de les Illes? Penso, sobretot, en aquelles formes "seua", "meua" que àdhuc els més acostats a una llengua literària comúna com és l'admirat Joan Fuster, persisteixen a emprar en llurs escrits, i a les formes verbals que en alguns casos presenten confusió entre els temps indicatiu i subjuntiu. Tan important és, a llur opinió, aquesta diferenciació? Si un dia l'Institut acorda que la conjugació "literària" correcta és la valenciana o la mallorquina, els barcelonins, com els escriptors de les altres comarques del Principat ho acceptarem sense escrúpols. No podrien fer ells una cosa semblant? Avui dia, ningú no discuteix la unitat i la identitat de la llengua - ja hem vist que el subtítol del "Diccionari Català-Valencià-Balear" diu explícitament "la llengua catalana en totes les seves formes literàries i dialectals" - i tots sabem que el català literari, com tots els idiomes literaris establerts i codificats del món, és el producte d'un compromís, d'una depuració i una tria, lliurement consentida, entre les formes que, en els diversos dialectes, té el llenguatge parlat. A canvi del vostre "racó", amics valencians, no voldreu prendre aquestes "seves", "teves" i "meves" raons?

x x x

Rellegint una novel·la de Carles Bosch de la Trinxeria (L'hereu Noradell, Barcelona, 1889), trobo en el pòrtic, en unes paraules "Al lector" aquestes frases, que em sembla que encara tenen vigència: "Nosaltres, humils escriptors, plens de bona voluntat i coral amor a nostra estimada pàtria catalana, fem tot lo que podem; mes nostres esforços es topen amb la falta de bons diccionaris, de bones gramàtiques que haurien d'ésser nostres guies per a portar-nos a la unitat tan desitjada de la llengua catalana.

"Deixem a cada província lo seu català vulgar, parlat pels pobles com lo parlaven nostres avantpassats; més si volem que nostra llengua ocupi lo reng que li pertany en les llengües neollatines, fem-ne una llengua literària; tornem-li la seua riquesa, per cert ben igual a la de ses germanes."

Avui tenim bons diccionaris, tenim bones gramàtiques, tenim la unitat de la llengua literària. Seria estúpid que, per un neguit d'originalitat o per simple mandra d'aprendre les regles de l'idioma i el recte sentit de les paraules, tornessim a la desorientació que, fa més de seixanta anys, lamentava el bon novel·lista rural. I, per cert, que en el mateix prefaci de la seva novel·la, Bosch de la Trinxeria declara: "Així com los grans novel·listes estrangers d'avui dia solen prendre llur argument en les altes esferes de la vida social i fan desenrotllar l'acció en lo món ric i aristocràtic de capitals i ciutats, los novel·listes catalans prefereixen per ara la vida rural.

"La novel·la catalana es troba encara com qui diu en la infantesa".
" Per lo que toca a la novel·la, lo mener (de la inspiració rural) és encara poc explotat; les venes que es presenten són encara riques i abundants; mes vindrà un dia que s'acabaran; aleshores la novel·la, la gran novel·la deurà entrar en lo gran món positivista de nostres costums (mores) on brollen los vicis, virtuts, flaqueses, passions, tempestats, riqueses i misèries de la vida social. Aquí trobaran nostres novel·listes una vena inagotable que durarà fins que uns terrabastada de nous alarbs acabi amb nostra civilització."

Es una declaració de la necessitat de l'afiliació de la novel·lística catalana a la vida ciutadana que encara fa de bon repetir, com ho és la declaració següent del novel·lista de La Jonquera: "La influència literària de la llengua catalana creixerà en raó directa de nostra llibertat i ~~xxx~~ autonomia política."

x x x

Actualment es registra una curiosa ofensiva contra certs mots que semblaven ben introduïts en la llengua literària i que tenen, en el parlar vivent d'algunes de les comarques catalanes que més conserven la puresa de l'idioma, una vigència indiscutible. No fa gaire, l'amic Enric Guiter advocava per la supressió de l'adjectiu possessiu col·lectiu "llur". El seu afany de diferenciar el català del francès el duia, em penso, massa enllà, i la seva proposta no té, en realitat, més avantatge que el de llevar un maldecap constant als escriptors semi-analfabets, que encara no saben com aplicar aquest "llur" que tan útil és per a donar claredat a moltes frases. Un altre dels mots atacats és l'infinitiu - i ensems nom - "ésser", que alguns proposen de substituir sempre per "ser". Seguint pel camí de donar facilitats als que no volen estudiar gramàtiques ni diccionaris, el corrector d'una novel·la que acaba de sortir en una col·lecció important ha tolerat l'ús repetit d'un nòvio que res no sembla justificar. En un altre llibre, hom parla d'un home calvo. El motiu que invoquen escriptors i correctors per a tolerar aquests barbarismes és que "la gent ho diu així". Però la gent, ací i a tot arreu, diuen moltes coses mal dites, i hom diria que la feina dels escriptors és d'ensenyar els ~~llegidors~~ llegidors l'ús correcte de la llengua, i que la feina dels correctors és esmenar la plana als autors que no sabessin o haguessin oblidat aquest ús. La lletra impresa té una tal força per als profans, esdevé tan automàticament lliçó i autoritat, que la publicació de textos catalans mal es-

crits o mal corregits esdevé un veritable delicta contra la llengua i un pecat d'escàndol.

x x x

En un almanac literari català, altrament ben simpàtic en si i com a complement d'una col.lecció que recull textos d'escriptors balears, catalans i valencians, trobo, sota la ploma d'un poeta barceloní, les expressions "pervindre", "Càmara" i "lograt", que hom havia convingut, fa anys, a bandejar del llenguatge escrit i àdhuc del parlat - si és que mai hi han tingut vigència - com a evidents barbarismes. El mateix escriptor, i ara en un poema, escriu: "Llegia a Blake", sense pensar que això vol dir que ell estava llegint en veu alta alguna cosa perquè ho sentís un tal Blake, en lloc del que realment deu voler dir, que és que estava efectuant una lectura del poeta Blake per al seu benefici personal. Les llibertats poètiques no són, sovint, excessives? M'ho pregunto, perquè he llegit, en un poema recent, la paraula "gui", que en català no vol dir res, i que en francès designa la planta paràsita que en la nostra llengua se'n diu vesc.

x x x

Cal assenyalar com un esdeveniment la publicació del "Tònio Kroger", de Thomas Mann, en una traducció directa de l'alemany ("versió catalana feta pel mallorquí Guillem Nadal", resa el colofó del llibre) ~~publicada~~ editada per "Raixa" en ocasió de la mort del gran novel·lista alemany. Per què ha d'enterbolir-nos el goig topar-nos-hi amb mots com "cabeçut", "entregar", "ensensat" i "racció", de dialectalismes innecessaris com "giscar" i "retxa" (per xisclar i ratlla) i de mots que no estan aplicats amb el sentit que el diccionari els dona habitualment, com "oronell" (per badiu del nas) i "palangana" en el sentit de plàtera? I de veure menystingudes les regles de sintaxi, particularment en l'ús dels verbs i les preposicions, puix que hi trobem formes com "he tornat treure", "al veure" i "coneixia a", o emprades formes dialectals de construcció, com ara "Mal el s'empessolàs la terra!", excellent de vivacitat per a un diàleg mallorquí, però impropï d'un habitant d'Hamburg, si aquest parla en una "versió catalana", o utilitzada sistemàticament la forma neutra ("lo meravellosament", en lloc de dir "de quina manera meravellosa", per exemple; "lo anormal", "lo dedent", "lo natural"), no dona pas, com potser s'ha pensat el corrector que ha tolerat aquestes formes ja bandejades, una sensació de major naturalitat en el text, sinó el malestar que sentim en veure vulnerades pels mestres les mateixes regles que ens havien ensenyat.

x x x

Hem dit i repetit que Josep Pla era un gran escriptor. Un dia caldrà fer un estudi crític seriós de la seva obra, i comparar, per exemple, les versions castellana i catalana d'alguns dels seus llibres, o la que ara ens dona d'obres de joventut que ell ara repudia en la forma original. Els resultats d'aquesta comparació seran, sens dubte, pintorescos.

En l'aspecte de la correcció de la llengua, que mai no ha estat el fort de l'autor de "Coses vistes", la crítica serà, per força, severa. L'ús de vulgarismes i de mots deformats en el parlar corrent pot fer gràcia, però és un mal exemple (i m'excuso d'insistir sobre l'aspecte "formatiu" que, li plagui o no, té avui l'escriptor català, enfront del seu públic).

x x x

El monumental diccionari Alcover-Moll, que vol ésser "exhaustiu", no pot ésser mai "normatiu", perquè acull amb massa amplitud totes les formes dels mots, sense distingir les correctes de les vulgars o dels barbarismes. Les nostres autoritats, llevat de les medievals, no són prou posseïdores d'una seguretat en el lèxic i en la sintaxi per a fer gaire d'exemple. (Parlo, és

clar, d'autoritats, en el sentit que hom dóna a aquest mot en els diccionaris generals, com el Littré o el Roque Barcia.) Si ens limitem al Fabra, que ja és prou complet, i procurem d'ajustar-hi amb precisió el nostre lèxic, i estudiem bé la gramàtica, podrem amplament exercir la nostra feina d'escriptors. Què en treurem, per exemple, de saber les vuit maneres com és designada una cosa o una bestiola a les diverses comarques de llengua catalana, si hem convingut que una sola forma, que pot ésser la que és emprada a Barcelona, o a Girona, a València o a Maó, és la que és considerada com a correcta, literàriament?

Honneur des hommes, saint langage

diu un vers memorable de Paul Valéry. I si el llenguatge és un títol d'honor per als homes és per allò que tan suscintament defineix la dita popular. "Parlant, la gent s'entén". I s'entén, perquè troba formes entenedores, unificades - com volia el vell Bosch de la Trinxeria - i que tenen un mot per a cada cosa, una construcció verbal idèntica per a tots, una sintaxi i una expressió que donen a un conjunt de mots la categoria de llengua literària. Que és, precisament, la que hem reivindicat per al nostre idioma nacional i que, entre tots - escriptors, correctors, autors i editors de diccionaris i gramàtiques - ens hem d'esforçar a mantenir.

Rafael T A S I S.

Barcelona, març 1956.

Estimat amic Bartra: Vaig rebre la vostra del 8 del que som. Celebro que la meva resposta a l'enquesta de la "G. de Ll" us semblés ajustada a les preguntes i, encara més, que coincidís tan exactament amb les vostres idees. Espero llegir aviat la vostra "Carta oberta" per a apreciar aquesta identitat de parers. Avui us trameto l'article promès, que potser ha quedat massa llarg i que podeu partir o retallar sense contemplacions. Com haureu llegit, sóc bon xic sever, i les meves crítiques treuran de polleguera, una vegada més, els amics de "Raixa". Si publiquen el meu article, no us mancarà una nota de protesta, almenys. Però em sembla que calia dir aquestes coses, per reblar el clau de l'enquesta iniciada amb tanta oportunitat.

Us prometo coses per a nodrir la secció "El mirall i la fona". Espero veure aviat el primer número de la Gasetta per fer-me càrrec de com voleu les notícies.- En quant a l'enquesta, vaig donar el text a Osvald Cardona, el qual ja ha contestat o us contestarà un dia d'aquests, i no en tinc d'altres. Però així que arribi la revista en treuré còpies i les faré circular. Una opinió discrepant seria, sens dubte, la de Joan Fuster i d'alguns escriptors del grup balear - no tots: Miquel Dolç i Marià Villangómez, per exemple, s'oposen a tot dialectalisme i s'indignen tant com nosaltres d'aquests intents de balcanització de la llengua.

Ja ha sortit cap a Mèxic el vostre exemplar d'"Es hora de plegar". A veure què us en sembla, a vós i a l'Anna.

I per avui, res més. Salutacions cordials per a tots dos i una bona abraçada d'amistat

25 may 1956

Vostre

